

Андрій Глухенький

АРХІЄПИСКОП ІВАН ПАВЛОВСЬКИЙ ЯК БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

DOI: 10.5281/zenodo.5203268

© А. Глухенький, 2021. CC BY 4.0

***Метою** статті є висвітлення на основі архівних матеріалів та інших джерел життя і діяльності архієпископа Івана Павловського як будівничого УАПЦ на Чернігівщині, а також з'ясування впливу цього архієрея на становлення і утвердження автокефальної церкви на теренах нашого краю. **Методи** дослідження добрані відповідно до мети. У статті використані загальнонаукові методи опису та аналізу, а також історико-генетичний метод. **Наукова новизна** роботи полягає у висвітленні тих питань діяльності архієпископа УАПЦ Івана Павловського на Чернігівщині протягом 1920-х років, що здебільшого перебували поза увагою дослідників. На основі архівних матеріалів та інших джерел здійснена оцінка діяльності архієпископа Івана Павловського та проаналізований його вплив на становлення УАПЦ. **Висновки.** Згідно з архівними документами Іван Павловський був архієпископом Чернігівщини з 17 вересня 1922 до 1 грудня 1926 рр., тобто понад чотири роки. Проведений аналіз документів засвідчив, що за цей час він наполегливою працею перетворив Чернігівщину на потужний релігійний центр українських автокефалістів, а Борисоглібський собор м. Чернігова на кафедральний храм Чернігівської єпархії УАПЦ. Також своєю релігійною діяльністю Іван Павловський підніс національну свідомість та гідність українського народу. Саме тому радянська влада, яка боялася відновлення незалежної Української держави, доклала всіх зусиль для знищення цього вірного сина Української Церкви.*

***Ключові слова:** Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Борисоглібський собор, Всеукраїнська православна церковна рада (ВПЦР), митрополит Василь Липківський, архієпископ Чернігівщини Іван Павловський.*

У жовтні 2021 року в Україні відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2021 році» на державному рівні відзначать 100 років із часу проведення Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору, на якому підтвердили автокефалію Української православної церкви та обрали її керівництво на чолі з митрополитом Василем Липківським (14–30 жовтня 1921 року). Також 14 травня 2021 року виповнилося 100 років із часу створення в Чернігові першої української православної парафії, яка стала частиною всеукраїнського церковно-визвольного руху, метою якого було створення УАПЦ.

Сьогодні в нашій державі, у зв'язку з отриманням 6 січня 2019 року Томосу про автокефалію, наданого Вселенським патріархом Варфоломієм Православній церкві України, зріс інтерес науковців до вивчення історії УАПЦ та діяльності її архієреїв. У часи радянської влади ця тема вітчизняними істориками майже не вивчалася. Після відновлення незалежності України 24 серпня 1991 року розпочався активний процес наукового дослідження історії УАПЦ, зокрема, її буття на Чернігівщині у 1920-х роках. Важливим джерелом з історії діяльності місцевих релігійних громад зазначеного періоду став упорядкований працівниками

Державного архіву Чернігівської області збірник документів і матеріалів¹. Також цінним джерелом став підготовлений А. Зінченком та І. Преловською збірник документів, у якому вперше оприлюднено щоденник відвідин Чернігівським архієпископом УАПЦ Іваном Павловським тих парафій краю, де виникали скрутні ситуації². Дещо раніше діяльності цього ієрарха А. Зінченка присвятив окрему наукову розвідку³. В. Моренцем оприлюднені нові джерела до історії УАПЦ на Чернігівщині в 1920-х роках, виявлені в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління⁴. Окрім того, дослідження певних аспектів діяльності релігійної громади УАПЦ та її архієреїв у Борисоглібському соборі м. Чернігова у 1920-х роках було розпочато нами у попередніх публікаціях⁵.

Проте на сьогодні ще недостатньо детально проаналізована діяльність архієрея УАПЦ Івана Павловського в той час, коли він перебував на Чернігівській кафедрі. Саме тому метою статті є висвітлення на основі архівних матеріалів та інших джерел життя і діяльності архієпископа як будівничого УАПЦ на Чернігівщині, а також з'ясування впливу цього архієрея на становлення і утвердження автокефальної церкви на теренах нашого краю. Актуальність вивчення цієї теми обумовлена тим, що в сучасних умовах діяльності Української церкви звернення до сторінок минулого допоможе уникнути повторення помилок, які свого часу стали на заваді утвердження Помісної Православної Церкви в Україні. Також важливим елементом дослідження історії УАПЦ формації 1920-х років є вивчення діяльності окремих її архієреїв, адже через життя людини можна більш ґрунтовно дослідити ті чи ті події. Ми використали документи з фондів Державного архіву Чернігівської області, а також Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Одним із наслідків бурхливих процесів Української революції 1917–1921 років стало бажання українців відродити незалежну національну церкву. Уже в грудні 1917 року в Києві була створена Всеукраїнська православна церковна рада – тимчасовий керівний орган Української Церкви. Розпочалася кропітка і відповідальна робота з метою організаційного оформлення УАПЦ. Не оминули ці процеси й Чернігівщину. 14 травня 1921 року в Чернігові відбулися установчі збори першої української православної парафії, на яких були присутні 34 особи. Головою Тимчасової Ради парафії обрали відомого українського вченого Григорія Холодного⁶. Уже в червні 1921 року українська парафія подала заяву до ліквідаційної комісії з відокремлення церкви від держави з проханням про передачу їй у власність Борисоглібського та Спасо-Преображенського соборів⁷. У підсумку, постановою від 26 вересня 1921 року чернігівський губвиконком ухвалив рішення про передання Борисоглібського собору українській православній парафії⁸.

¹ Радянська влада та православна церква на Чернігівщині у 1919–1930 рр. Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. Р. Б. Воробей; упорядники А.В. Морозова, Н.М. Полетун. Чернігів, 2010. 408 с.

² «В Українській Церкві велика була духовна сила...»: Становлення Української автокефальної православної церкви в описах самовидців та учасників церковно-визвольного руху на Сіверщині та в Середньому Подніпров'ї. 1917–1925 рр. / Упорядник, автор вступної статті А.Л. Зінченко; археографічна підготовка документів та археограф. передмова, покажчики І.М. Преловської. Ніжин, 2012. 352 с.

³ Зінченко А. Ієрархи Української церкви: митрополит Микола Борецький, архієпископ Костянтин Кротевич, митрополит Іван Павловський. Київ, 2003. 156 с.

⁴ Церковно-визвольний рух на Чернігівщині в 1920-х роках / Редактор-упорядник В.І. Моренець. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. 392 с.

⁵ Глухенький А. Становлення та діяльність релігійної громади Української автокефальної православної церкви у Борисоглібському соборі м. Чернігова у 20-х роках ХХ століття. *Сіверянський літопис*. 2017. № 4. С. 116–122; Глухенький А. Чернігівські архієреї Української автокефальної православної церкви у 20-х роках ХХ століття. *Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр.* Київ; Глухів, 2018. Вип. 11. С. 321–324.

⁶ Центральный державный архив вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 3984. Оп. 1. Спр. 197. Арк. 105.

⁷ Там само.

⁸ Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Ф. Р-15. Оп. 1. Спр. 169. Арк. 10.

Завершив організаційне оформлення УАПЦ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор, що відбувся 14–30 жовтня 1921 року в Софійському соборі м. Києва. Собор затвердив автокефалію й обрав митрополитом УАПЦ Василя Липківського. Окрім того, Собор оголосив недійсним акт від 1686 року про підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату. Не була осторонь цих подій і древня Чернігівська земля. Зокрема, від Чернігівщини учасниками Собору стали 39 осіб. Серед них: від Борзенського повіту – 7 осіб, від Глухівського повіту – 1 особа, від Козелецького повіту – 6 осіб, від Конотопського повіту – 2 особи, від Ніжинського повіту – 9 осіб, від Новгород-Сіверського повіту – 1 особа, від Остерського повіту – 8 осіб, від Сосницького повіту – 2 особи, від Чернігівського повіту – 3 особи⁹. Отже, Чернігівщина була достойно представлена на Соборі – 39 осіб серед 431 учасника.

Представників Чернігівщини хвилювало питання призначення на Чернігівську кафедру єпископа. Уже в перший день роботи Собору, 14 жовтня 1921 року, Чернігівська українська православна парафія надіслала звернення до ВПЦР, у якому зверталася з проханням про те, що «коли будуть хірононовані кандидати на єпископів, то й про надіслання нам українського єпископа»¹⁰. Прохання парафії було задоволено: за ухвалою Собору щойно висвячений 28 жовтня архієпископ Юрій Міхновський був призначений до Чернігова. Кафедральним храмом Чернігівського архієрея УАПЦ став Борисоглібський собор¹¹. Проте перебування у місті над Десною архієпископа Юрія Міхновського було короткочасним. Основною причиною цього, як відзначав у спогадах голова ВПЦР Василь Потієнко, стало те, що Юрій Міхновський «в Чернігові нічого не зміг створити, мало не зруйнував своєю пасивністю і невмінням планово і наполегливо працювати того, що застав там»¹². Зважаючи на такі обставини, члени ВПЦР на засіданні 13 червня 1922 року ухвалили: «просить Всечесного Архієпископа Юрія Міхновського повернутись до м. Києва, залишивши в порозумінні з Крайовою Церковною Радою Чернігівську кафедру»¹³.

Питання призначення нового керівника Чернігівської єпархії УАПЦ було вирішене лише у вересні 1922 року. Так, у листі до Чернігівської Церковної Ради голова ВПЦР Михайло Мороз інформував, що новий архієпископ Чернігівщини Іван Павловський прибуде до Чернігова 17 вересня 1922 року¹⁴. Характеристику цьому архієрею у своїх спогадах надав голова ВПЦР Василь Потієнко, відзначивши, що «Павловський був загально визнаним проповідником у Чернігові, користувався великими симпатіями віруючих, фактично він збудував там міцну парафію»¹⁵. Окрім цього, з моменту призначення І. Павловського на чернігівську кафедру церковне життя в регіоні помітно пожвавилось. Наприклад, українська парафія при соборі святих Бориса та Гліба у листі до ВПЦР від 25 січня 1923 року повідомляла, що «при нашій соборі існує тепер кафедральний причет у такому складі: єпископ, два панотці і два диякони»¹⁶. Отже, Борисоглібський собор був кафедральним храмом Чернігівської єпархії УАПЦ.

У обліку картку № 64 служителів культу по м. Чернігову, складену підвідділом релігійних культів адмінвідділу Чернігівського виконкому 26 серпня 1924 року, занесені дані про архієпископа Івана Даниловича Павловського, 1893 року народження. Місцем його служби зазначено собор Бориса і Гліба.

⁹ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року. Документи і матеріали / Упорядники Г. М. Михайліченко, Л. Б. Пилявець, І. М. Преловська. Київ; Львів, 1999. С. 433–436.

¹⁰ ЦДАВО України. Ф. 3984. Оп. 1. Спр. 197. Арк. 8.

¹¹ Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17–30 жовтня 1927 року. Документи і матеріали. Серія «Джерела з історії Церкви в Україні», кн. 2 / Упорядники С.І. Блокінь, І.М. Преловська, І.М. Старовойтенко. Київ, 2007. С. 643.

¹² Церковно-визвольний рух на Чернігівщині в 1920-х роках. С. 312.

¹³ ЦДАВО України. Ф. 3984. Оп. 1. Спр. 197. Арк. 27.

¹⁴ Там само. Арк. 40.

¹⁵ Церковно-визвольний рух на Чернігівщині в 1920-х роках. С. 325.

¹⁶ ЦДАВО України. Ф. 3984. Оп. 1. Спр. 197. Арк. 51.

Місце проживання – Соборна площа. Склад сім'ї: двоє дітей 8 і 5 років¹⁷. Варто відзначити, що наявність дітей у архієпископа Івана Павловського свідчить про те, що він належав до білого духовенства, якому за канонами православної церкви дозволялося одружуватися. Проте, за багатовіковими православними канонами, одружені чоловіки втратили право ставати єпископами. Натомість, лише монахи, які належали до чорного духовенства, мали право бути висвяченими в єпископи. У цьому питанні УАПЦ радикально відійшла від канонів Вселенської Церкви. Зокрема, постанови Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору 1921 року дозволяли одружених єпископів. Саме на цій підставі Іван Павловський отримав право бути єпископом.

У цьому контексті становить цінність біографія архієпископа Чернігівщини Івана Даниловича Павловського. Він народився в 1893 році в селі Соснівці Чигиринського повіту Київської губернії (нині – Олександрівського району Кіровоградської області) у побожній селянській родині. І. Павловський закінчив Київську духовну семінарію, у 1914 році його висвятили на священника й призначили на парафію в село Лебедин на Чигиринщині, а згодом перевели в село Лип'янка (нині село Шполянського району Черкаської області). На парафії він діяв як національно свідомий священник, а також читав Євангеліє і проповідував рідною мовою. В українському церковному русі був помітний з 1917 року публікаціями статей на підтримку національної церковної справи. Зокрема, у листопаді 1917 року в газеті «Нова рада» надрукував статтю «Духовенство і Українська Республіка», у якій підтримував прагнення до автокефалії Української церкви¹⁸.

У 1921 році священник продовжує брати активну участь в українському церковно-визвольному русі. Як наслідок, на Першому Українському Православному Церковному Соборі Київщини, що відбувся в м. Києві 22–26 травня 1921 року, було ухвалено виявити ознаки пошани від церкви тим отцям, які «свідомо і рішуче розпочали і провадять на парафії відправу Божої служби на українській мові»¹⁹. За ці заслуги священника села Лип'янки Чигиринського повіту Івана Павловського підвищили в сан протоієрея. Окрім того, 24 жовтня 1921 року на Першому Всеукраїнському Православному Церковному Соборі І. Павловського обрали кандидатом на єпископа УАПЦ²⁰. 20 листопада його висвятили на єпископа Черкаського²¹. Отже, перед призначенням на Чернігівську кафедру І. Павловський вже мав певний організаційний досвід з розбудови автокефальної церкви.

На початку 1924 року Борисоглібський собор як кафедральний храм Чернігівської єпархії УАПЦ був потужним організаційним центром, завдяки підтримці якого український автокефальний рух поширювався по всій Чернігівщині. Ця обставина одразу привернула до себе увагу відповідних місцевих органів радянської влади. Зокрема, у звіті про діяльність Чернігівської губернської ліквідаційної комісії відокремлення церкви від держави за перше півріччя 1924 року зазначали, що «в целях ознакомления с автокефальным движением и выявления физиономии автокефалистов, губликвидкомом дано разрешение Черниговскому автокефальному епископу Павловскому на созыв губернского съезда автокефалистов в июле сего года»²².

Отже, найважливішою подією у житті чернігівських автокефалістів стало проведення 13–15 липня 1924 року Першого крайового собору УАПЦ на Чернігівщині. Організацією цього церковного зібрання особисто займався архієпископ

¹⁷ ДАЧО. Ф. Р-67. Оп. 1. Спр. 132. Арк. 5.

¹⁸ Зінченко А. Павловський Іван Данилович. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / Редкол.: Смолий В. (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ, 2011. Т. 8: Па – Прик. С. 14.

¹⁹ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року. Документи і матеріали / Упорядники Г.М. Михайличенко, Л.Б. Пилявець, І.М. Преловська. Київ; Львів, 1999. С. 479–480.

²⁰ Там само. С. 529.

²¹ Там само. С. 487.

²² Радянська влада та православна церква на Чернігівщині у 1919–1930 рр. С. 114.

І. Павловський. Так, 19 червня 1924 року він надіслав листа до Українських Парафіяльних Рад населених пунктів Чернігівщини, у якому повідомляв, що «з дозволу влади в м. Чернігові скликається Краєвий Собор Чернігівщини на 13, 14 і 15 липня 1924 р. н. ст. Крайцерада Чернігівщини пропонує Вашій парахвії надіслати двох представників: священника і мирянина. К дню собору приурочено урочисте святкування 800 річчя укр. Борисо-Глібського собору. Делегати повинні прибути не пізніше 12 липня»²³.

Засідання автокефалістів відбувалися в кафедральному Борисоглібському соборі. На соборі були присутні 64 особи, серед них – 25 священників, 9 дияконів, 3 дяків, 23 мирян та 4 почесних гостей. Зокрема, у роботі зібрання як почесні гості брали участь митрополит УАПЦ Василь Липківський, голова ВПЦР Василь Потієнко, протоієрей Михайло Мороз і член ВПЦР Володимир Чехівський. Під час засідання собору розглядали питання організації нових парафій УАПЦ на Чернігівщині. Так, архієпископ Чернігівщини І. Павловський виступив з доповіддю про необхідність підвищення церковно-освітнього рівня сучасного складу священнослужителів УАПЦ. Також собор обрав Крайову Церковну Раду у складі 7 осіб та ухвалив: «просити Івана Павловського прийняти звання і взяти на себе роботу Крайового архієпископа»²⁴.

Наприкінці 1924 року в радянській державі вже існувала система обов'язкової реєстрації в місцевих органах влади всіх документів, що стосувалися діяльності релігійної громади. Отже, в умовах адміністративного тиску архієпископ Іван Павловський змушений був майже про всі свої організаційні дії офіційно інформувати органи влади. Зокрема, 11 листопада 1924 року у зверненні до окружної ліквідаційної комісії І. Павловський інформував, що «обрана на Соборі Чернігівщини 13–15 липня 1924 року Губерніальна Церковна Рада УАПЦ на Чернігівщині, офіційно ніякої праці не провадить і не буде провадити аж до часу остаточного зареєстрування свого статута в Губмекосо. Для уникнення, однак, всяких непорозумінь, повідомляємо окрліквідком що всяка кореспонденція, котра приходить із Києва та Чернігівської губернії на імя Крайцеради нами приймається, але відповідь на неї почнемо давати тільки після офіційного відкриття праці Крайцеради, про що своєчасно буде оповіщено окрліквідком»²⁵.

Отже, місцеві органи радянської влади здійснювали суворий нагляд за діяльністю автокефалістів та вживали відповідних заходів для обмеження їхнього впливу в регіоні. Усі ці адміністративні заходи призвели до того, що вже 1 грудня 1924 року релігійна громада УАПЦ у Борисоглібському соборі отримала повідомлення, що згідно із розпорядженням губернського адмінвідділу на 10 годину 2 грудня 1924 року призначене прийняття Борисоглібського собору окрвідділом культів. У цьому ж документі пропонували представникам громади в зазначений час здійснити передання собору в розпорядження комісії від окружного адміністративного відділу²⁶. Фактично, це означало, що релігійну громаду УАПЦ позбавляють права на законних підставах користуватися Борисоглібським собором. У цій надзвичайно складній ситуації архієпископ І. Павловський вживав усіх можливих заходів, спрямованих на захист автокефальної громади. Так, ще 29 листопада 1924 року у заяві до Чернігівського окрвиконкому він повідомляв, що «я в справі Україн. Автокеф. Парахвії м. Чернігова їду 30/ХІ ц. р. до Харкова і коли треба буде до Москви»²⁷. 18 грудня того ж року у заяві до Чернігівського окрвиконкому І. Павловський зазначав: «довожу до відома Черн. Окрвиконкома що 16/ХІІ ц. р. я повернувся з Харкова до Чернігова»²⁸. Підсумком цих організаційних зусиль очільника УАПЦ на Чернігівщині стало те, що 31 грудня 1924 року Чернігівський губвиконком у листі до відділу культів зазначав: «губадмотдел

²³ ЦДАВО України. Ф. 3984. Оп. 1. Спр. 197. Арк. 79 зв.

²⁴ Там само. Арк. 91.

²⁵ ДАЧО. Ф. Р-67. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 232.

²⁶ Там само. Арк. 375.

²⁷ Там само. Арк. 388.

²⁸ Там само. Арк. 426.

предлагає передати Николаевську церкву г. Чернігова в пользование автокеф. укр. реліг. общини»²⁹. Отже, у 1925 році новим організаційним центром діяльності релігійної громади УАПЦ у Чернігові стає Миколаївська церква. Цей факт підтверджує і «Протокол загальних зборів Миколаївської Української парахвії м. Чернігова», що відбулися 9 серпня 1925 року. На зборах, згідно із протоколом, були присутні до 200 осіб. Головою зборів обрали протоієрея Марка Коваленка. Прийнято одноголосно рішення: «і надалі єпископську катедру залишити в Чернігові про що і повідомити ВПЦР»³⁰.

Архієпископ Чернігівщини І. Павловський, як справжній добрий пастир, відвідував ті парафії краю, у яких виникали скрутні ситуації. Зокрема, у період з 23 до 31 травня 1925 року він відвідав такі парафії Сновської округи: Осьмаки, Максаки, Максаківський монастир, Мена, Ольшана і Сосниця³¹. Під час цієї подорожі архієпископ служив літургії в сільських храмах, спілкувався зі священниками та членами парафіяльних рад, а також вирішував організаційні питання церковного життя. За підсумками поїздки І. Павловський надіслав доповідь до ВПЦР. Президія ВПЦР на засіданні 22 червня 1925 року ухвалила: «заходи, яких вжито всеч[есним] Архієп[ископом] Павловським під час об'їзду Сновської округи в справі Осьмаківської, Бабської й Вільшанської парафій визнати доцільними і правдивими»³².

Загалом, починаючи з 1925 року, з кожним роком автокефалісти відчували все більший тиск і бажання радянської влади знищити Українську Церкву. Одним із методів тиску була реалізація дискримінаційної житлової політики щодо священнослужителів. Священників зараховували до нетрудового елементу й зобов'язували платити за житло у кілька разів більше за інші категорії громадян. Через цю обставину священники УАПЦ зазнавали фінансових труднощів і змушені були звертатися до органів влади з проханнями про зменшення плати за житло. Зокрема, 2 жовтня 1925 року архієпископ Чернігівщини І. Павловський у заяві до Чернігівського окрвиконкому зазначав: «я живу в Соборному подвір'ї, в будинковій, який належить до Жілкоопу "Фрунзе". Разом зі мною живуть 2 моїх дітей і 2 безробітних жінки (56 років і 45). Три кімнати, площа 11 кв. саж (по 2 1/5 с. на ч-ка). Квартира темна – велика кімната має 1 вікно, а стіни 2 1/2 аршини товщі. Жілкооп встановив платню за неї 29 карб. 50 к. (як з нетрудового елементу). Вносить такої платні я не можу тому, що (згідно приходу-расходної книги укр. парахвії м. Чернігова) одержую таку платню: червень (июнь) – 14–50, липень – 15, серпень – 20, вересень – 18–40. Ніяких других прибутків не маю. Прохаю Окрвиконком дозволить мені і надалі зістатись на цій квартирі і зменшити плату за неї до ставок осіб вільних професій. Я можу платити 6–7 карб на місяць»³³. У відповіді від 17 жовтня 1925 року Чернігівський окрвиконком повідомляв: «повертаючи заяву гр-на Павловського – окрвиконком пояснює, що гр-н Павловський повинен платити за квартиру згідно з загальним законоположенням»³⁴.

У 1926 році тиск радянської влади на архієреїв УАПЦ значно посилювався. Зокрема, на початку року заарештували архієпископа Чернігівщини Івана Павловського. Разом з іншими заарештованими єпископами УАПЦ його вивезли до Харкова, а після звільнення взяли підписку про невиїзд із тодішньої столиці. У підсумку, 1 грудня 1926 року архієпископа Івана Павловського обрали на кафедру УАПЦ у Харкові³⁵. Натомість 1 січня 1927 року до Чернігова з Глухова пере-

²⁹ ДАЧО. Ф. Р-67. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 675.

³⁰ ДАЧО. Ф. Р-67. Оп. 1. Спр. 278. Арк. 1.

³¹ «В Українській Церкві велика була духовна сила...»... С. 159.

³² Там само. С. 167.

³³ ДАЧО. Ф. Р-67. Оп. 1. Спр. 104. Арк. 175.

³⁴ Там само. Арк. 173.

³⁵ Зінченко А. Павловський Іван Данилович. С. 14.

їздить єпископ УАПЦ Олександр Червінський і стає новим керівником Чернігівської єпархії³⁶.

У 1929 році відбулась зміна генеральної лінії політики радянської держави у ставленні до церкви. В січні ЦК ВКП(б) затвердило постанову «Про міри посилення антирелігійної роботи». Відтак об'єктом переслідувань з боку влади стали всі без винятку релігійні напрямки. Також було посилено адміністративний тиск на православну церкву, відновилися політичні репресії проти духовенства з метою його знищення та закриття храмів. Не минули ці процеси й Українську автокефальну православну церкву. Зокрема, сплановане органами влади знищення УАПЦ здійснене на Третньому Всеукраїнському Православному Церковному Соборі, що відбувся в Києві 28–29 січня 1930 року, де УАПЦ було інспіровано причетність до контрреволюційної діяльності та участі в організації «Спілки визволення України». Церковний Собор під тиском органів влади прийняв ухвалу про саморозпуск УАПЦ. Архієпископ І. Павловський брав участь у засіданнях цього собору.

Відразу після цього в Харкові було створено Всеукраїнський організаційний комітет на чолі з архієпископом Іваном Павловським, який, за згодою влади, звернувся до віцїлих українських парафій із запрошенням об'єднатися в єдину церковну організацію. Організаційну структуру та керівні органи цієї церковної організації затвердив Надзвичайний собор, який відбувся 9–12 грудня 1930 року. Його делегати переглянули статутні положення, прийняті собором 1921 року, вилучили з назви слово «автокефальна». Таким способом утворилася Українська православна церква, головою якої став митрополит Харківський і всієї України Іван Павловський.

Кафедральним храмом, у якому Іван Павловський служив у Харкові до травня 1934 року, була Церква св. Івана Предтечі на Основі. Про тодішнє становище митрополита свідчить такий промовистий факт: живучи з родиною при храмі, він відробляв трудову повинність на будівництві Харківського тракторного заводу. Коли в 1934 році столицю України перенесли до Києва, то мусив переїхати туди й митрополит. Останні свої дні парафія митрополичої кафедри УПЦ доживала при храмі святого Миколая Притиски, що на Подолі. Проте в червні 1935 року влада забрала і цей храм, перетворивши його на складське приміщення. Після цього митрополиту заборонили проводити богослужіння³⁷.

У травні 1936 року в Белгороді колишнього архієпископа Чернігівщини Івана Павловського заарештували. 4 грудня 1937 року в Белгородському відділенні НКВС РРФСР розглядали його справу. У протоколі засідання трійки управління НКВС Курської області РРФСР від 9 грудня 1937 року було записано, що І. Павловський «не раз виступав серед населення із закликом до організованого виступу за вихід України з СРСР». За цей «злочин» його засудили до смерті і невдовзі один із найактивніших ієрархів УАПЦ був страчений³⁸. Проте, на рубежі 80–90-х років ХХ століття, напередодні розпаду СРСР, І. Павловський, як і тисячі інших знищених радянським тоталітарним режимом людей, був реабілітований.

Отже, Іван Павловський був Чернігівським архієпископом УАПЦ з 17 вересня 1922 до 1 грудня 1926 років, тобто понад чотири роки. Проведений аналіз архівних документів засвідчив, що за цей час своєю наполегливою працею архієпископ Іван перетворив Чернігівщину на потужний релігійний центр українських автокефалістів, а Борисоглібський собор м. Чернігова на кафедральний храм Чернігівської єпархії УАПЦ. Своєю активною релігійною діяльністю І. Павловський підносить національну свідомість та гідність українського народу. Саме тому радянська влада, яка боялася відновлення незалежної Української держави, доклала зусиль для знищення цього вірного сина Української Церкви. Маємо надію, що завдяки подальшим науковим дослідженням могила Івана Пав-

³⁶ ЦДАВО України. Ф. 3984. Оп. 3. Спр. 468. Арк. 8.

³⁷ Зінченко А. Павловський Іван Данилович. С. 14–15.

³⁸ Там само.

ловського буде віднайдена і громадяни України зможуть гідно вшанувати цього церковного діяча.

References

Hlukhenkyi, A. (2017). Stanovlennia ta diialnist relihiinoi hromady Ukrainskoi avtokefalnoi pravoslavnoi tserkvy u Borysohlibskomu sobori m. Chernihova u 20-kh rokakh XX stolittia [Formation and activity of the religious community of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in the Saints Boris and Hlib Cathedral of Chernihiv in the 1920s]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4.

Hlukhenkyi, A. (2018). Chernihivski arkhiierei Ukrainskoi avtokefalnoi pravoslavnoi tserkvy u 20-kh rokakh XX stolittia [Chernihiv bishops of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in the 1920s]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy – Sivershchyna in the history of Ukraine*, 11.

Zinchenko, A. (2003). Hierarkhy Ukrainskoi tserkvy: mytropolyt Mykola Boret'skyi, arkhieiepyskop Kostiantyn Krotevych, mytropolyt Ivan Pavlovskyi [Hierarchs of the Ukrainian Church: Metropolitan Mykola Boretsky, Archbishop Konstantin Krotevych, Metropolitan Ivan Pavlovsky]. Kyiv, Ukraine.

Zinchenko, A. (2011). Pavlovskyi Ivan Danylovych [Pavlovsky Ivan Danilovich]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy – Encyclopedia of the History of Ukraine*. Kyiv, Ukraine.

Глухенький Андрій Анатолійович – завідувач відділу наукових досліджень печер та пам'яток археології Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» (вул. Іллінська, 33-а, м. Чернігів, 14000, Україна).

Hluhenkyi Andrii A. – head of the department of scientific research of caves and archeological monuments of the National Architectural and Historical Reserve «Ancient Chernihiv» (33-a Illinska Street, Chernihiv, 14000, Ukraine).

E-mail: misterko@ukr.net

ARCHBISHOP IVAN PAVLOVSKYI AS A BUILDER OF THE UKRAINIAN AUTOCEPHALOUS ORTHODOX CHURCH IN CHERNIHIV REGION

The purpose of the article is to uncover life and activity of Archbishop Ivan Pavlovskyi, a builder of the UAOC in Chernihiv region, on the basis of archival materials and other sources, as well as to clarify the influence of this bishop on the formation and establishment of the autocephalous church in our region. The research methods are corresponded to the purpose of the work. Historical-genetic method and the method of analysis are the main methods of the article. The scientific novelty of the work lies in the coverage of those issues of the activity of the UAOC Archbishop Ivan Pavlovskyi in the Chernihiv region during the 1920s, which were mostly still out of sight of researchers. On the basis of archival materials and other sources, an assessment of the activity of the Chernihiv Bishop Ivan Pavlovskyi is given and its influence on the formation of the UAOC is analyzed. Conclusions. According to archival documents, Ivan Pavlovskyi was the archbishop of Chernihiv region from September 17, 1922 to December 1, 1926, that is for more than four years. The analysis of documents showed that during this time he turned Chernihiv region into a powerful religious center of Ukrainian autocephaly, and the Saints Boris and Hlib cathedral in Chernihiv became a cathedral of the Chernihiv eparchy of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church. Ivan Pavlovskyi also raised the national consciousness and dignity of the Ukrainian people through his religious activities. That is why the Soviet government, which feared the restoration of an independent Ukrainian state, made every effort to destroy this faithful son of the Ukrainian Church.

Key words: *Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (UAOC), Saints Boris and Hlib cathedral, all — Ukrainian Orthodox Church Council (UOCC), metropolitan Vasyl Lypkivskyi, Chernihiv archbishop Ivan Pavlovskyi.*

Дата подання: 21 червня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 30 червня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Глухенький, А. Архієпископ Іван Павловський як будівничий Української Автокефальної Православної Церкви на Чернігівщині. *Сіверянський літопис*. 2021. С. 33–41. № 4. DOI: 10.5281/zenodo.5203268.

Цитування за стандартом APA

Hluhenkyi, A. (2021). Arkhiiepyskop Ivan Pavlovskyi yak budivnychyi Ukrainskoi Avtokefalnoi Pravoslavnoi Tserkvy na Chernihivshchyni [Archbishop Ivan Pavlovskyi as a builder of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in Chernihiv region]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4, P. 33–41. DOI: 10.5281/zenodo.5203268.

